

EVANGELIKUS ÓRÁLLÓ

EGYHÁZI ÉS TÁRSADALMI HETILAP

A NÉGY HAZAI EVANGELIKUS EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS KÖZLÖNYE.

Megjelenik hetenként egy iven, a Hivatalos Közlemények, mint az Ev. Órálló melléklete, minden kéthétben.

A kéziratot a szerkesztőhöz, a hirdetés szövegét és díját a kiadóhivatalba kell küldeni.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KOVÁCS SÁNDOR theol. akad. tanár
Pozsony, Konvent-utca 11. szám.

KIADÓHIVATAL:

HORNYÁNSZKY VIKTOR
hírlapkiadóhivatala, Budapest, V., Akadémia-u. 4.

A lap ára egész évre 8 kor., félévre 4 kor., negyedévre 2 k. A „Hivatalos Közlemények” melléklettel egész évre 10 kor., félévre 5 kor., negyedévre 2.50 kor. — A Hiv. Közl. a föllep nélkül egész évre 4 kor. — A Hiv. Közl.-t az anyaegyházak és felsőbb rendű iskolák ingyen kapják. Ára az Órálló megrendelőinek 2 kor., külön 4 kor.

TARTALOM: Erő az erőtlenségben. *d—*. — A „kassai vértanú”. *Stromp László*. — A két evangélikus egyház közös bizottságának felterjesztése az 1848: XX. t.-c. végrehajtása ügyében a miniszterelnök októberi leiratára. — **Szemle.** — **Tárca:** A martírság kora a pozsonyi evang. egyház történetében. *Schrödl József*. — **Oktatásügy:** Michaelis Vilmos. *Markusovszky Sámuel*. — **Külföldi krónika:** Az Északamerikai Egyesült-Államok lutheri jellegű gyülekezeteinek statisztikája. — **Egyházi élet.** — **Irodalom.** — Szerkesztői üzenetek.

Erő az erőtlenségben.

II. Kor. 12, 10. Mikor erőtelen vagyok, ugyanakkor erős vagyok.

Munka, küzdelem, szenvedés az élet. Mennél magasabb célt tűzünk ki, annál nagyobb erőfeszítés, kitartóbb küzdelem vár minket s annál több szenvedésre legyünk elkészülve. Ez így van, ez Isten világrendje, ezen nem változtat emberi bölcsesség és földi hatalom.

Hajóink ott úszik az élet tengerén; velünk az Úr, de aluszik. Zúg a szél, törekeny hajónkat a hullámok nyaldossák, min erőnkkel meg nem állunk s félelemtől szorongatott lelkünkben kitor az imádság: „Uram! tarts meg minket, mert elveszünk.” S az Úr fölébred és szól; szavára elesenedül a tenger. Kishitőségünk eltűnik, helyébe bátorság és bizalom támad. Milyen gyöngék voltunk, milyen erősekké lettünk. A kormány erős kézben, az evezők törnek a habokat, a szél most már vitorlákat duzzaszt; hajóink repül a révpart felé. Mit aggódol én lelkem? Veled az Úr, a hited által benned élő Krisztus.

Elesüggedt az én szívem, bátorsága elveszett. Bűnöm ónsúlylyal nehezedik reá, szárnysegetten hanyatlik vissza. Elmenne az Atyához, de hogy álljon igazságos, szigorú birájának színe elé? S most hallok Atyám egyszülött fiának szavát: „Bizál fiam, megbocsáttattak néked a te bűneid”. Óh, mily édes megnyugvás költözik lelkembe! Gyermekek vagyok, mennyei atyám! tévelygő, de kegyelmeddel éltetett gyermekek s az maradok, csak Te ne hagyj el soha.

Könnyhullatással kelek, könnyhullatással fekszem. Nappal a munkakedv, éjjel az álom kerül. A bánat megkeseríti ételemet, italomat. Jóllehet az Úr kegyelméből megigazult lelkem nem vádol engemet, mégis a világ, emberek, sorsom fájdalomra fájdalmat árasztanak reám. Tekints fel én

lelkem a Golgathára. Avagy nem kellett-e szenvedni a te uradnak és megváltódnak is? Igen; szenvedett, meghalt, de feltámadott. Támadj fel én bennem is s a szenvedés közössége biztosítja nekem is a győzelem közösségét. E reménység megtart a te hűségemben! e reménység legyen erőm. A hívőnek erőtlenségében Krisztus az ő ereje. Mikor erőtelen volnék, ugyanakkor erős vagyok. *d—*.

A „kassai vértanú.”

F. hó 15-én a hazai róm. kath. egyháznak nagy ünnepe volt — ekkor folyt le ugyanis Rómában a Bethlen-féle szabadságharc idején Kassán felkoncolt három róm. kath. papnak, *Körösy Márk* komáromi főesperes és esztergomi kanonoknak s társainak, *Pongrácz István* és *Grodecz Menyhért* jezsuita atyáknak ünnepélyes boldoggá avatása. — Róm. kath. lapok s nyomukban napi lapjaink is többé-kevésbé kimerítő tudósításokat hoztak a fényes római ünnepélyről, a mely ezúttal rendkívüli módon, nem a boldoggá avatás szokásos helyén, a Szent Péter bazilika előcsarnoka fölötti, e célra külön berendezett teremben, hanem magában a bazilikában folyt le s a melynek fénypontját képezte, midőn a pápa 22 bíboros kíséretében, ragyogó menetben a bazilikába vitétt, hogy a boldoggá avatott „vértanukért” imádságot mondjon. — Sőt azt is olvastuk, hogy ez ünnep alkalmából hazánkban is, Vaszary primás rendelkezése, mindenfelé ünnepélyes istentiszteletek tartattak, előző esti vecsernyével, ünnepi misével s tedeummal: így többek közt a budapesti egyetemi templomban is, a hol nemcsak az egyetem hittudományi kara és a mágnásvilág hölgytagjai, hanem még — miként a „Magyar Állam” tudósít — „a tudomány-egyetemi tanács tagjai is, élőkön *Denko György dr. rektorral,*” megjelentek — Isten látja a lelkünket, nem akarunk holmi ünneprontó szerepre vállalkozni s abban, hogy a „nevezetes” ünnepe

„különös fényvel és pompával“ éppen az egyetemi templomban tartották meg, nem találunk éppen semmi kifogásolni valót. — Elvégre is a templom templom, arra való, hogy benne, mint a közösségi kultus megszentelt helyén, e kultusnak minél ünnepélyesebb kifejezést adjunk; hogy már most ezt róm. kath. hitfeleink a maguk vallásos világnézetének megfelelő módon és formában teljesítik, azt minden értelmes ember igen természetesnek fogja találni. — Még azt sem tesszük, nem is tehetjük szóvá, hogy az egyetemi tanács *egyres tagjai*, egyes professorok ez ünnepen részt vettek. Mint *róm. kath. férfiak* ezt joggal teheték, sőt azért, hogy hitbeli felfogásuknak ily ünnepélyen való részvétellel nyilvánvaló bizonyosságát adják, csak elismerés illeti őket. Csak az egy ellen emeljük fel óvó szavunkat, mintha ez ünnepen az egyetemi tanács, *mint ilyen*, tehát *hivatalból* vett volna részt. Az egyetemi tanácsnak s általán az egyetemnek a boldoggá avatás ünnepéhez *semmi köze*, és ha mindjárt ez idő szerinti feje. Demko György rektor, az egyetemi kath. fakultás tagja, tehát „áldozár“ is. — A tendenciát, a mely a közlés indítékát képezi, jól látjuk. Rövid hírlapi közlések révén, mint valami természetes, magától értetődő dolgot, úgy tüntetni fel a budapesti tud. egyetem *katholikus* jellegét. Hát ez helytelen és jogtalan dolog. S ha már róm. kath. lapok, a klérusnak az egyetemmel szemben elfoglalt álláspontjából folyólag, e tekintetben csak következetességüket igazolják, a midőn közléseiket ily szellemben szerkesztik meg, igen kívánatosnak tartanók, több: joggal elvárhatnók, hogy egyéb napilapjaink e közléseket ne vegyék át csak úgy vakon a róm. kath. irányzatos forrásokból, hanem korrigálják ki ezeknek tévedéseit, legyenek e tévedések akár szándékosak, akár nem.

Hangsúlyozzuk, hogy magának a boldoggá avatás tényének ünnepi aktusához nincs semmi szavunk. Hitelveit minden egyház maga állapítja meg, úgy, a mint az a maga jellemének s institúciójának a legmegfelelőbb s az is vajmi természetes, hogy e hitelvek és az institúció szükségszerűleg meghatározólag hatnak ki a kultus esekelményeire s egész liturgikus felépítésére is. — E tekintetben a róm. kath. liturgiában a hierarchiai elvhez való bámulatos következetesség mellett tagadhatatlanul jelentékeny poézissal és aesthetikával találkozunk. Tagadhatatlan, hogy miként a Mária-kultusban, úgy a szentek imadásában is sok költészet rejlik, sőt merjük állítani, hogy e mozzanatok felhasználásában a róm. kath. egyház a maga hierarchikus institúciójának — hogy úgy mondjuk — ünnepi előterjesztésénél a néplélek alapos megfigyelőjének s e megfigyelés következményei ügyes kihasználójának bizonyult mindenha. — A néplélek azt, a mi költészet, könnyen valónak fogadja, azt, a mi eszmei, könnyen materializálja: a szentek hitével összefügg azok imádása s bennök a hódolat azon egyházi vagy szerzetes rend s végeredményben azon hierarchia előtt, a mely e szenteket szolgáltatja és kreálja.

Érthető okból a pápás egyház e boldoggá és szentté avatásokat e kultusi intézmény létesítése óta a legnagyobb komolysággal és rigorozitással végzi, s sok mindenféle tárgyaláson és vizsgálaton, vagy mint Rómában nevezik, hosszadalmas „peren“ megy át az ilyen dolog, míg végül a pápa — a vizsgálat kedvező eredménye alapján — kimondja a nagy szót: „Tuto procedi posse ad solemnem venerabilium Servorum Dei — beatificationem.“ A három kassai „vértanú“ boldoggá avatásának ügyében is pl. az első lépést még Pázmány Péter tette meg 1628-ban, tehát közel 300 év előtt, s bár Lippai György 1661-ben, Scitovszky János 1868-ban ismételve sürgetik az ügyet, még csak Vaszary Kolos primásnak sikerült a millenium alkalmából az ügyet dülőre vinni, s ekkor is a processus 8 évet vett még igénybe. — Pedig a „per“ anyagát, a boldoggá avatás ténybizonyítékait már régen összehordták, e ténybizonyítékoknak igazolnia kell az illetőknek martýrságát, a mely „nemesak az emberek előtt ismeretes, hanem az Istentől is megerősítést nyert a közbenjárásukra eszközölt csodák és különös kegyelmek következtében.“ Vagyis e bizonyítékok: egyrészt *emberi tanúk*, a kik mint közvetlen szemlélők igazolják, hogy a boldoggá avatandó csakugyan „martyrhalált“ szenvedett; másrészt *csodák*, a melyek az illető „martyrok“ koporsójánál vagy egyéb közvetítésével történtek, a melyek tehát a perben mint Isten bizonyágtétele szerepelnek. Nos a római „szent Ritusok kongregációja“ előtt az emberi és isteni tanúság ez ügyben teljesen kimerítő mérvű volt. Egykorú, a koncolásnál jelen volt szemtanúkkal akkoriban felvett jegyzőkönyvek alapján beigazolvatta azt, hogy a három kassai pap csakugyan erőszakos, tehát „vértanú“ halált halt; az isteni tanúságot képviselő *csodákat* pedig bizonyítja már azon jegyzőkönyv, a melyet Lippai György vikáriusa Szegedi Ferencz vett fel s a melyből kitűnik, hogy e „vértanú“ koporsójánál ennek pusztá érintésére ismételve meggyógyultak súlyos betegségeikből kegyes nagyszombati apácák, a kiknek rendházában e koporsó ma is őriztetik.

Nekünk e csodaigazoló jegyzőkönyvhöz sincs semmi közünk. A róm. kath. egyház benső ügye, hogy ő szenteket kreál, vértanúkat boldoggá avat, az ő dolga, hogy bizonyos csodatények historiai voltát ily módon dokumentálja. — Sőt a magunk lélektani felfogásából folyólag pillanatra sem vonjuk kétségbe ama csodás gyógyulások valóságát. Éppen nem lehetetlenek azok, különösen ott, a hol erős hittel erős autosuggestió párosul; mint ez különösen a histeriára hajló nőknél elég sűrűn tapasztalható. — Ha valaki ily tényekben csodát lát, hát az nyilván inkább a vallásos szív dogmatikus elfogultságával, semmint az ember lélektanának szemüvegén át nézi a dolgot. Teheti. S nincs jog és törvény, a melynek alapján megtilthatnók neki, hogy ne nézze úgy, a mint akarja, vagy a mint arra képes.

Ismételjük, minket ama boldoggá avatás ténye *maga* éppen nem érint, éppen nem bánt: abban mi a róm. kath.

egyház benső rituális ügyét látjuk, a melyhez nekünk ép úgy nincs beleszólásunk, mint nincs viszont neki sem a mi vallási dolgainkba. Megnyugtathatjuk tehát Prohászka Ottokár dr. urat, az „Alkotmány“ vezércikk-zőjét, hogy csakugyan nincs senki széles e hazában a „protestáns atyafiak“ közül, a ki „botránkoznék a kassai vértanúk boldoggá avatásán“, nincs senki, a ki beleártaná magát a róm. kath. egyház e benső dolgába, bárha nem is oly okon, mint ő pár sorral feljebb jellemezte, t. i. hogy most „a hóhérnak nincs része a vértanú ünnepében“. (!)

De igenis érint a *mód*, a melyen azt a róm. kath. sajtó tárgyalja, úgy tüntetve fel a dolgot, mint a mely szegény és megbélyegzés az akkoriban „hóhér“ szerepet játszott protestantismusra, a melynek, mint a „Magyar Állam“ mondja (jan. 15. szám) „a templomrablás és rombolás — ősi szokása“.

Valóban, ily tárgyalási mód mellett nem értjük, mit jelentsen fentnevezett Prohászka Ottokár dr. úrnak ama további felszólítása, hogy a „protestáns atyafiak“ ne tekintsek a boldoggá avatást a vallásos béke megsértésének, s hogy ama kegyetlen emlékek felidőzését nézzük azon nagylelkű nyugalommal, a melylyel ama jeles angol nézett a XIII. Leó által szentté avatott angol vértanúkra, mondván: „Nem nézem én most azt, hogy mi rosszat s szemtelent követtek el apáink; azt sem tekintem, hogy testvéreiket kínozták; én most csak azon örülök, hogy angolok kerültek oltárra s hogy testvéreink lettek az egyház vallásos tiszteletének tárgyai“.

Hát annak, hogy ezúttal magyarok „kerültek oltárra“, mi, a *magunk szempontjától* örülni épen nem tudunk. Az oltár egyedül az Istené; emberé soha. Ez a mi evangéliumi felfogásunk. No de ez viszont — igaz — a róm. kath. atyafiakra nem tartozik. E mellett tagadjuk, hogy *apáink* valami rosszat s szemtelent követtek volna el. Nem azt mondjuk, hogy emberek felkoncolása nem rossz és szemtelen (bár a háború ököljoga, tudjuk, itt sok sajnós privilegiummal dicsekszik!); hanem azt mondjuk, hogy ama három kassai „vértanúnak“ néhány katona által való felkoncolását, *feltéve, hogy arra semmi okot nem szolgáltatottak* (mit azonban még bizonyítani kellene), tehát hogy az csakugyan rossz és szemtelen cselekedet volt, csak úgy könnyedén protestáns *apáink* *összességét*, vagyis a protestantismust egészben felelősségre vonni s e felelősséget minden korok, tehát jelen korunk protestantismusára is kiterjeszteni — oly eljárás, a mely a keresztyén igazság és türelem legelemibb parancsolataival ellenkezik. Ha a hazai róm. kath. egyház három mátyra hivatkozik, hivatkozhatnánk mi protestánsok a mátyrok és hitvallók ezereire (kiket azonban csak kegyeletünkben magasztalunk, a nélkül, hogy őket „az oltárra is állítanók“), a nélkül, hogy azoknak gyászos halála és szenvedései miatt az egész hazai róm. catholicismust örök időkre felelőssé tennők!! Bár tán erre jogunk több volna, mert a róm. kath. egyházban tényleg a hierarchia az egyház: a mit tehát ez cselekedett és cselekszik, azt benne és általa az egyház cselekedte és cselekszi.

Sajátságos az is, mint igyekeznek róm. kath. részről Bethlen Gábor szabadságharcát — a melynek első idejében, az 1619-ik évben, Kassa városának Bethlen kapitánya I. Rákóczi György által való *elfoglalása* (értsük meg jól: fegyveres, hadi elfoglalása) alkalmával történt ama három „vértanú“ halála — úgy tüntetni fel, mint a róm. catholicismus ellen folytatott harcot, a melynek tehát a felekezeti dühön és gyűlölségen kívül semmi indító oka sem volt, de mely aztán alkalmas volt arra, hogy a hitnek örve alatt Bethlen és a többi nemzeti hősök holmi politikai kalandos szerepet játszanak a királylyal szemben.

Mi ez más, mint a nemzet nagy nehéz küzdelmeinek, melyeket a nemzeti alkotmány és a lelkiismereti szabadság érdekében vívott, diszkreditálása oly forum előtt, a mely évszázadok botlásai után végül megértette a nemzet jogos aspirációit?! Mi ez más, mint megcsúfolása a történetnek, a mely pedig — úgy kellene lenni — hogy „vitae magistra“ legyen hegyen innen és hegyen túl is egyaránt?!

Avagy nem tudják odaát, hogy létezett Magyarország egy úgynevezett „koronázás előtti I. t.-c.“ „hogy a mi vér, köny és verejték azóta (300 év óta!) e hazában folyt, azért folyt, mert azt épen *a klérus nem respectálta!*“ Avagy nem ismerik-e Pázmánynak ama híres szavait: „A mi hitelünk és tekintetünk csak addig durál a német előtt, miglen Erdélyben magyar fejedelem hallatik floreálni; azontúl mindjárt contemptusba jutván, gallérunk alá pökik a német“, tehát hogy Pázmány maga az erdélyi fejedelmek akkori szerepében a nemzet alkotmányos élete és szabadsága szempontjából egyenesen *nemzeti missiót s gondviselészerű ténnyt* látott?! Miért hát megtagadni azt, a mit a hazai róm. catholicismusnak és egyúttal a jezsuitismusnak is legnagyobb ápolójele elismert? Miért hát hamis accordokat belevegyíteni a boldoggá avatás ünnepi szimfóniájába s a minden római kath. lélek számára — készséggel elismerjük — kegyelet és örvendetes ünnepet arra használni fel, hogy azzal a protestantismuson üssünk egyet? Ezt mi épen nem nevezhetjük a türelem és a békesség szellemének!

Ez az oka, a miért ezúttal is e helyen felszólalunk, fentartva magunknak, hogy más helyen és formában tudományos történeti szempontból is, nem felekezeti elfogultságból, de pusztán a történeti igazság érdekében, e kérdést megvilágítsuk.

Ám végezze ki-kí ájtatosságát, a hogy és a mily formában akarja: ez az ő legszentebb benső szívügye. De nem hiszszük, hogy az ájtatosság eszménye volna az, a mely szent elfoglaltsága közben keresve *keresi*, hogy felebarátja hol sebezhető meg. Az igazi ájtatosságnak *másra*, mint a maga gyarlóságaira s az ezeket ingyen kegyelméből megbocsátó Istenre gondolni, épen az ájtatosság benső természeténél fogva nincs érkezése!

Stromp László.

A két evangélikus egyház közös bizottságának felterjesztése az 1848. XX. t.-c. végrehajtása ügyében a miniszerelnök októberi leiratára.

Nagyméltóságú Ministerelnök Úr!

Kegyelmes Urunk!

Nagyméltóságodnak az 1848: XX. t.-c. végrehajtása tárgyában benyújtott emlékiratunkra folyó évi október hó 20-án 4972/M. E. szám alatt hozzánk intézett leiratát a két evangélikus egyház által ezen ügyben kiküldött bizottság tárgyalás alá vevén, mindenekelőtt köszönetünket fejezzük ki azért, hogy a magas kormány a legjobb indulattal fogadta alá az elterjesztésünket és az abban foglalt kívánások legalább részbeni teljesítése céljából a kezdeményezés terére lépett.

Megnyugvással vesszük, hogy a magas kormány az 1848: XX. t.-c. 2-ik §-ának végrehajtásánál a törvényesen bevett vallásfelekezetek közötti tökéletes egyenlőség és viszonyosság elvét akarja az egész vonalon érvényesíteni, a mi által kizártnak tekintjük azt, hogy a törvényes fejlődés és az egyes vallásfelekezetek benső természete által előidézett különös viszonyok tekintetbe vételének — a melyet a leirat hangoztat — az az értelme legyen, hogy a törvényes fejlődés által előidézett különös viszonyok továbbra is az egyenlőség és viszonyosság sérelmével fentartassanak. Nyíltan szólva, mi nem követeljük más egyházak közjogi előjogainak megnyirbálását, hanem csak azt, hogy a mennyiben ezt a fennálló viszonyok megengedik, mi is részesüljünk ezen közjogi előnyökben, de már azt határozottan követeljük és azt hisszük, hogy ebben velünk a magas kormány is egyetért, hogy ezen történelmileg kifejlődött viszonyok akkép módosítsanak, hogy híveink más egyházak részére semmi-féle vagyoni szolgáltatásokra (párber-patronatus) ne köteleztessenek. Ezt a célt a történelmileg kifejlődött intézmények fentartása mellett is el lehet érni, és nem szenved kétséget, hogy ezen követelés, mint a részrehajthatlan és megdönthetetlen igazságosság követelménye semmi jogos érdeket nem sérthet.

Ismételve kérjük tehát a magas kormányt, hogy az emlékiratunkban az 1848: XX. t.-c. 2. §-ának végrehajtása tárgyában előterjesztett kívánásainkat is mielőbb teljesíteni méltóztassék.

Megnyugvással vettük Nagyméltóságod kijelentését, hogy a magas kormány nem zárkózik el az 1848: XX. t.-c. 3. §-ában lefektetett elvek végrehajtása és megvalósítása érdekében a szükséges intézkedések megtétele elől és meg vagyunk róla győződve, hogy ha a magas kormány azzal a jóakarattal és azzal az erős elhatározással fog e kérdésekkel foglalkozni, a melyeket Nagyméltóságod leiratából kiolvassunk, úgy mentül előbb sikerülni is fog ama pénzügyi akadályokat elhárítani, a melyek ez idő szerint még az ügy útjában állanak.

Örömmel fogadjuk és magunkévá tesszük Nagyméltóságodnak azon elvi álláspontját is, hogy az 1848: XX. t.-c. 3. §-a értelmében nyújtandó államszegély nyújtásánál a mi egyházi autonomiánkat sértetlenül fentartani akarja, a miért is az állam nem az egyes egyházi testületeknek és egyházi céloknak fogná megadni a segélyösszegeket, hanem egyházi főtestületeinkkel, illetve azok megbízottaival megállapítván a szükséges segélyösszegét, az egyházi főtestületeknek hagyja fenn a segély megosztását és hováfordítását.

Nagyméltóságod azon kijelentéseire azonban, hogy a magas kormány első sorban az egyháztagsajkon nyugvó, elviselhetetlenül súlyos adóteher megszüntetését óhajtja keresztülvinni és e célból a törvényhozás elé külön törvényjavaslatot kíván előterjeszteni, az emlékiratban foglalt egyéb szükségleteinkről azonban úgy kíván gondoskodni, hogy az állam pénzügyi helyzete által vont korlátok között évről-évre emelje az egyházak dotatiojaképpen a költségvetésbe beillesztett tételeket, következő alázatos észrevételeinket van szerencsénk előterjeszteni.

Az 1848: XX. t.-c. 3. §-a elrendelte, hogy minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségletei közálladalmi költségek által fedeztessenek és az elvnek részletes alkalmazásával a ministerium az illető hitfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elébe kimerítő törvényjavaslatot terjeszzen elő.

Tisztában vagyunk azzal, hogy ezen törvény szó szerinti értelmében végre nem hajtható, mert az a protestáns egyházak autonómiáját, esetleg más egyházak érdekeit érzékenyen sértené.

Mi sem az egyiket, sem a másikat nem akarjuk.

A mi azonban az 1848: XX. t.-c. 2. és 3. §§-aiban alaptörvény erejével bíró kötelelem gyanánt kifejezve van, az abban culminál, hogy azok a vallásérkölesi és közoktatási célok, a melyek terheit a bevett vallásfelekezetek hordozzák, lényegükben állami terhek s hogy azok teljes fedezésére tehát az állam kötelezve van. Ezen állami alaptörvény erejével bíró obligatio már több mint fél-század előtt lejárt, nem tekinthető tehát részünkről szerénytelenségnek, ha a benne elvállalt kötelezettség beváltását immár komolyan sürgetjük.

Annál kevésbbé tekinthető szerénytelennek ezen sürgető kérésünk, mert hiszen mi századok óta az államot is érdeklő ezen terheket magunk viseltük és mert mi az obligatióknak nem is teljes beváltását, hanem csakis terheink részbeni elvállalását kérjük az államtól.

Nagyméltóságod az emlékiratunkban felsorolt egyházi szükségletek között legelőtöbbségnek tartja az adózási viszonyokban rejlő nagy anomáliák megszüntetését és ezért ez irányban kíván első sorban törvényjavaslatot előterjeszteni.

Mi teljes elismeréssel és hálás köszönettel vagyunk Nagyméltóságodnak ezen nagy humanitásra valló szándékáért, de tekintve az egész feladat nagyságát és érezve azt, hogy az eljárás célszerű és tapintatos mikéntjétől függ az egész kérdés helyes megoldása, nem mulaszthatjuk el aggodalmunkat kifejezni a fölött, hogy a kérdés megoldásának ily elaprózása és különösen a segélyezésnek külön törvény hozatala nélkül az évi budgetbe való áttételése ügyünknek nagy kárára fog lenni, és semmiképpen sem lesz beváltása azon kötelező obligatióknak, a melyet 1848: XX. t.-c. cikkben a törvényhozás magára vállalt. Nem a kormány akaratán múlt, mert a dolog természetében fekszik, hogy eddig nem sikerül és előreláthatólag ezentúl sem fog sikerülni a budgetbe felvett dotatiót csak megközelítőleg is akkép fokozni, hogy csak a legkisebb reményünk is lehetne, hogy ezen dotatió emberileg belátható időben arra a fokra emelkedné, a mely az emlékiratokban kimutatott és kétségbe nem vonható szükségletek fedezését csak némileg is megközelítené.

Meg vagyunk tehát győződve arról, hogy a részünkre alaptörvény által biztosított segélyezés a budget keretében évről-évre felveendő dotatió rendszerén teljes hajótörést fog szenvedni.

A ministerium ugyanis az évi budgetbe csak olyan

nagyobb kiadásokat köteles beállítani, a melyek törvényen alapulnak és ezért nem várható, hogy azok a kiadások, a melyeket emlékiratunkban felsoroltunk külön törvényben való megállapítás hiányában az évi budgetbe fel lesznek vehetők. A mi az állam pénzügyi helyzetét illeti, készséggel elismerjük, hogy vannak az államnak létfenntartási szükségletei, melyek első sorban feltétlenül kielégítendőek. De nem ismerhetjük el, hogy az a segély, a melyet az állam az 1848:XX. t.-c. 3. §-a alapján adni köteles, az állami szükségletek fedezési sorrendjében az utolsó helyet foglalná el.

Ha nem is képezne a 3. §. oly obligatiót, a mely 56 év előtt esedékes kötelezettséget megállapít, a magyar állam akkor sem tekinthetné utolsó szükségletének annak a kulturmissiónak a teljes erejéből való támogatását, a melyet a két protestáns egyház az állam- és nemzet-fenntartás érdekében évszázadok óta teljesít.

Jogos és méltányos tehát az a kérésünk, hogy az állam pénzügyi helyzetére való utalással ne méltóztassanak ezen kulturmissiónak a jelenlegi viszonyhoz mért további teljesítését lehetetlenné tenni.

Nem akarjuk ezzel azt mondani, hogy az állami törvényhozás már most az emlékiratban kimutatott összes szükségletek fedezéséről egy törvényben egyszerre gondoskodjék. Sőt ellenkezőleg köszönettel fogadjuk Nagyméltóságodnak azt az ígérését, hogy az adóztatási viszonyokban rejlő nagy bajok orvoslását első sorban akarja foganatba venni, de ebben megnyugodva, azt is kérjük, hogy az emlékiratunkban felsorolt egyéb szükségleteinkről való gondoskodás ugyanazon törvényben biztosítsassék és az államkormány utasítsassék, hogy a törvény által már most megállapítandó segélyösszegeknek kifizetése előre meghatározott terv szerint akként foganatosítsassék, hogy a dotációk az éveknél előre meghatározandó során keresztül fokozatosan addig emeltessenek, a míg azok a törvény által megállapított segélyezés mértékét elérik.

A mi már most a Nagyméltóságod leiratában foglalt és az adózási viszonyok rendezésére vonatkozó törvényjavaslathoz szükséges előmunkálatokat illeti, mindkét protestáns egyház illetékes testületei, nevezetesen az ev. ref. egyház zsinata és az ág. h. ev. egyház egyetemes közgyűlése a Nagyméltóságod által szükségesnek jelzett rend- és jogszabályok megalkotása iránt intézkedett.

Egyidejűleg bemutatjuk az egyházi adózásra vonatkozó, Nagyméltóságod által bekívánt összes részletes adatokat, hogy azok alapján a szükséglet mérve pontosan megállapítható és a benyújtandó törvényjavaslat kellő indokolással ellátható legyen.

Midőn azonban a részletes adatokat a magas kormány rendelkezésére bocsátjuk, nem mulasztjuk el ezek kapcsán egy kérelmet is előterjeszteni.

Előre látható, hogy túlterhelt szegény egyházaink szükségleteik fedezésének megállapításánál azt a minimális adókulesot fogják életbe léptetni, a melyet az egyház illetékes testületei a segély igénybevehetésének előfeltételeként megállapítottak, bízva abban, hogy az ilykép fedezetlenül maradó szükséglet az állami hozzájárulásból alakított adóalapról fog fedezetet nyerni. Ha már most az állami hozzájárulás a mutatkozó szükséglet fedezésére elégtelen lenne, ez maga után vonná azt, hogy a segélyt igénybe vevő egyházak a már megállapított minimális adókulesot meghaladó újabb adót volnának kénytelenek egyháztagjaikra kivetni, a mi nemcsak egyházaink háztartását zavarná meg, hanem — a mi talán még veszedelmesebb — egyháztagjainkban a törvényileg is biztosított, de be nem következett teherkönnyítés elmaradása miatt, a legnagyobb elégedetlenséget idézné elő és megrendítené a bizalmat törvényeink intézkedéseivel szemben.

Kérünk kell tehát, hogy egyrészt a bemutatott részletes adatokat egész terjedelmükben elfogadni, másrészt a nyújtandó segély mérvének megállapításánál a legbővebb számítást alkalmazni méltóztassék.

De legyen szabad e kérdésnél a magas kormány becses figyelmét még a következőkre felhívni:

Egyházközségeink rendes szükségletének megállapításánál elengedhetetlen és egyik legfontosabb tételét képezi a lelkész és tanító fizetése. Úgy a lelkész, mint a tanító fizetésének minimuma törvényileg meg van állapítva és a mennyiben az egyházközségek által díjlevélileg, illetve hiványilag biztosított fizetés a törvényileg megállapított minimumot el nem éri, illetve az illető egyházközség kimutatja, hogy a törvényes minimum kiegészítésére szükséges fedezettel nem rendelkezik, az állam segélye igénybe vehető. (1898 : XIV. t.-c., illetve 1893 : XXVI. t.-c.)

Véleményünk szerint akkor, a mikor oly nagy reformmü alkotásáról van szó, a milyen lesz az egyházi adóteher megkönnyítését célzó törvény létesítése, jogosult és indokolt volna ugyanazon törvény keretébe bevonni és az egyházaink autonomiájának jobban megfelelő módon rendezni ama viszonyokat, a melyek a lelkészi congrua és a tanítói fizetések kiegészítésének tárgyában már létező törvények által statuálva vannak és a melyeknek a hozandó törvénybe való bevonása által az ügykezelés véghetetlenül megkönnyítették, egyszerűsítették és ez által közvetve az államra nézve is előnyösebbé válnék. Ez pedig oly módon volna lehetséges, ha a törvényben kimondatnék, hogy az egyházközségek költségvetésükbe kötelesek beállítani lelkészeiknek és tanítóiknak törvényileg megállapított minimális fizetését, a minek következménye az volna, hogy megszüntethető volna a congrua és a tanítói fizetés kiegészítése címén való segélyezés és e helyett az állam által az egyházaknak nyújtandó adósegélyben már befoglaltatnának azok az összegek is, a melyeket az állam eddig az 1898. évi XIV. t.-c. és az 1893. évi XXVI. t.-c. cikkek alapján bocsátott az egyházak rendelkezésére.

Kötelességünk azonban e pontnál különösen hangsúlyozni, a minek egyébként úgy az ev. ref. egyház zsinata, mint az ág. h. ev. egyház egyetemes közgyűlése is egyhangúlag kifejezést adott, hogy a lelkészeknek 1600 koronában megállapított minimális alapfizetése tarthatatlan és hogy a lelkészek minimális alapfizetésének az emlékiratunkban említett korpótlékoknak rendszeresítése mellett legalább 2400 koronára való felemelése, tekintettel a köztisztviselők fizetésének tetemes felemelésére, különösen pedig az élet megdrágulására, nemcsak méltányos, sőt halaszthatatlanul szükséges.

Miután e kérdésben a magas kormány teljesen egyetért egyházaink közvéleményével és a maga részéről is a lelkészi fizetésnek felemelését méltányos és indokolt kívánságnak jelenti ki és igéri, hogy e kérdésel avval az erős elhatározással fog foglalkozni, hogy mentül előbb elhárítsa az ügy útjában álló pénzügyi akadályokat: nem kételkedhetünk abban, hogy e kérdést is mint elodázhatlant és égetőt a lehető legrövidebb idő alatt a kedvező megoldáshoz el fogja juttatni.

Végül egyetértünk a magas kormánnyal abban is, hogy a lelkészi nyugdíjintézet kérdése is sürgősen megoldassék. — E részben már emlékiratunkban rámutattunk arra, mily összegű évenkénti segélyre volna szükségünk, miért is kérjük, ezt és a lelkészi fizetések felemelését a már ismételve kért törvényben akképen szabályozni, hogy a most említett célokra szükséges összegek lehetőleg már a jövő évi budgetbe felvehetők legyenek.

Végül Nagyméltóságodnak figyelmét felhívjuk a lelkész- és tanárképzésünk, jogi szakoktatásunk (jogakadémiai) és theologiai tanári nyugdíjügyünknek a kor színvonalán leendő rendezése révén felmerülő szükségleteinkre, a melyek részletes kimutatását későbbre magunknak fentartjuk, és a melyeket szintén az állami dotatió fokozatos emeléséről alkotandó törvénybe befoglalni kérjük.

Az előrebocsátott alázatos észrevételeink figyelembevételét kérve, újból kérjük Nagyméltóságodat, hogy az 1848: XX. t.-c. 3-ik §-a értelmében nyújtandó államszegély kérdését velünk szemben már most haladéktalanul törvényhozásilag megoldani méltóztassék, miután részünkről azok az előfeltételek, a melyekre az idézett törvényben utalás történik, mind teljesítették és a kérdés megoldására szolgáló adatok immár beterjesztettek.

Fogadja Nagyméltóságod megkülönböztetett tiszteletünk kijelentését melylyel vagyunk

Kelt Budapesten, 1904 december hó 6-án.

alázatos szolgálai.

SZEMLE.

A házasságtörök házassága. A középkor büntetőjogának, egész jogéletének sarkelve a *meqtorlás*. Szemet szemért, fogat fogért. Ennek az elvnek egy kései hájtása volt az a szigorú tilalom, mely a házasságtörés miatt elítéltek egybekelését a megsértett házassági kötelek felbontása után is meggátolta. A dolognak jogi oldalához nem szólunk hozzá, ámde erkölcsi szempontból megvizsgálhatjuk, helyes-e? igaz-e? keresztyén-e? A jogelv lehet rideg, kérélhetetlen, — az erkölcsi elv számot vet az emberi gyarlósággal. A házasság a házaspár teljes odaadásán alapuló életközösséget kívánja meg, a két egyéniségnek a házasság, együttélés elve alá való rendelését, egymáshoz idomulását, közös életcélját. Mihelyt ezen csorba esik, a házasság erkölcsileg megszűnt, csupán jogi ereje maradt meg. Ha a házasságot az illetékes hatóság felbontja, de a házasságtörő feleket is örök időkre elválasztja, — valószínű, hogy, — mivel a házasságtörést is az erkölcsi felfogás lazassága idézte elő, ugyanezen oknál fogva a megbélyegzett felek házasságon kívül fognak együtt élni, közbotrányul és állandó rossz példa gyanánt. Részünkről erkölcsösebbnek tartjuk, ha az illető felek egybekelnek s megbélyegzett viszonyukat törvényesítik. Ez az egyetlen útja a botlás jóvátételének. Így nincs egészen kizárva a remény, hogy a jog szerint létrejött s társadalom követelte házasság idővel erkölcsi jelleművé válik s mindkét egyéniséget nemesebb életre, eszményibb gondolkodásra neveli. A meqtorlásnál keresztyénibb s emelkedettebb a jóvátétel gondolata. Üdvözljük a francia törvényhozást, mely e tilalmat, mint elavult, ócska, haszontalan lomót Vallé igazságügyminiszter javaslatára kitérte a törvényből. A drámairók veszettek benne egy kiapadhatatlan, hatásos bonyodalmi anyagot és rugót, — de a közerkölcs nyeresége e veszteségnél százszorta nagyobb. A magyar törvényben is megvan e tilalom, de bíróságaink ritkán alkalmazzák. Finom érzékek és tapintatuk megérzi a benne rejlő tövist s előforduló esetekben inkább közbotrányt okozó erkölcstelen élet címén mondják ki a válast, a mivel egybekelési tilalom nem jár.

Egyházi szolgák egyházi adója. A református testvérek zsinatának őszi ülészakában nagy arányú s tartalmas vita folyt arról a kérdéstről, vajjon az egyházi

szolgák s nevezetesen a papok fizessenek-e egyházi adót vagy nem. Az egyik álláspont szerint az ígéhirdető az evangéliumból él, tehát minden teher, e mi az étellel együtt jár, hajlék, kenyér stb., így az adó is a gyülekezetnek törvényes terhe. Állami adó és egyházi járulék közt nincsen különbség, ha az egyiket a hívek szó nélkül fizetik, a kisebb terhet is elvállalhatják. A másik álláspont szerint magasabb s erősebb erkölcsi kötelek létesül a gyülekezet és pásztorja között, ha ez utóbbi is odaadja híveivel együtt a maga közös fillérért az Úr oltárára áldozatul. A papnak áldozata avatja a templomot munkaműhelyből az Úr pitvarává, a hol nem csupán hivatásból szolgál, hanem szeretetből is. A lelkész azzal is példájává, urává lehet nyája lelkének, ha bizonyosságot adja annak, hogy az Úrnak nem csupán lelkével szolgál, hanem a templom anyagi terhen megosztozik híveivel. A tisztelet így hivatala s egyénisége iránt is nagyobb s természetesebb. Mi azon kezdjük, hogy a mi egyházunkban e közös teherviselés hagyományszentesítette szokás, csak a formája változó. Néhol adó neve van s ezt zúgolódás nélkül fizeti a pap is, tanár is; a legtöbb helyütt, ha a teherviselés codificálva épen nincs is, harangra, oltárterítőre, szentédenyekre, orgonára a papi ház jár elől az adakozásban jó példával. Pap, papné, diákiú, kisasszonylány halálos szegyenek tartaná elmaradni a sorból, ha az Úr pitvara kér. Ezt tartjuk a legszébb, legszerencésebb formának. Ha van valami különös szüksége a templomnak, iskolának, *arra*, ha nincsen, akkor a nélkül is, évről-évre *önként* hozza meg a papi család a maga áldozatát az oltárra. Nem sokat, csak ereje szerint s állandóan adjon. Ez esetben a megadóztatás gondolata föl sem merülhet senkinek agyában. Ha véletlenségből felbukkanna is, a közméltatlankodás nyomban eltemetné.

TÁRCA.

A martirság kora a pozsonyi evang. egyház történetében.¹

(Folytatás.)

1674 január és február hónapjaiban Sopron, Szentgyörgy, Bazin és Modor városok rekatholizálása következett, majd március 5-re Szelepcsényi Pozsonyba idézte a királyi, sőt a hódoltsági Magyarország összes evangélikus s református lelkészeit és az anabaptistákat. A 730 megidézett közül 336 (284 evangélikus és 52 református) jelent meg. Szomorú látványt nyújtott, mikor a messze vidékről sokszor gyalog jött szegény papok és tanítók, fáradtan az éhségtől és a hidegtől kimerülve megérkeztek Pozsonyba. Március 6-án felolvasztatván a megjelentek nevei, a meg nem jelentek úgy makaesoltattak el, hogy a hol találtatnak, kezük, lábuk és fejük levágassék és testük elégettessék. Az eljárás ezúttal is az volt, a mi már az előző években kipróbálva oly kitűnő szolgálatot tett a klerikalizmus ügyének. Az anabaptisták egyszerűen kiutasítottak az országból. A pozsonyi polgároknál elszállásolt lelkészeket március

¹ Mutató szerzőnek a pozsonyi egyház történelmét tárgyaló s eredeti forrásokon alapuló munkájából, mely a pozsonyi egyház 300 éves örömnünnepére készül.

23-án éjjel megvizsgálták, nem végeznek-e a pozsonyi polgárok körül evang. rítus szerint egyházi funkciókat. Szerencsére azonban ilyesminek nyomára sehol sem akadtak. A per egészen május haváig húzódott el és végződött azzal, hogy a kik át nem tértek, s térítvényt alá nem írtak, mely szerint hivatalukról lemondanak: vagy számkivetésbe mennek, vagy fogságra vettetnek. Most mutatta meg Kollonics, hogy végzetes egyházpolitikája utolsó következményeitől sem riad vissza. Még ha egyszerűen kivégeztette volna azokat, a kik a térítvényeket alá nem írták, tán irgalmasabban cselekszik, mint azzal, hogy 92 lelkészt és tanítót, kiknek lelke sem a haláltól való félelem, sem ígéret, sem fenyegetés útján meg nem tört, mindennemű kínzásnak vetett alá. Sajnos, Pozsony névéhez fűződik a magyarországi protestantizmus szenvedéseinek ez a peripetiája, egész Európa rémülettel és undorral, Magyarország kétségbeeséssel nézte a pozsonyi eseményeket. A pozsonyiak pedig visszafojtott lélekzettel lesték, a mint Kollonics a várban fogvatartott négy református lelkészt és Lányi György korponai evang. tanítót vasra verve vitette Berencs várába. Egy másik csoport Eberhardra, egy harmadik Nagyszombatba, egy negyedik Németújvárbá küldetett katonai fedezet alatt. A Dunán dereglyén szállított egy csoport Győr és Komáromba, végül az utolsó csoport kocsin Schottwienbe. A pozsonyi lakosság szemeláttára fosztották meg a fedezetre kirendelt hajdúk e szerencsétlen lelkészeket a náluk levő értékes holmijuktól. Még a következő napon is mentek el egyes csoportok Kapuvárra és Sárvára. Tanúi voltak a pozsonyiak annak is, a mint az elitelt és várfogságra induló lelkészek egymást bátorították és a távozó kocsi-ról és dunai dereglyéről egy-egy zsoltár vagy egyházi ének elenyésző hangját hozta vissza a szellő, hirdelve a csüggedzőknek, hogy az igaz vallásos érületen semmi erőszaknak sincs hatalma. Még így is maradt vissza Pozsonyban néhány református lelkész, kiket a „Schwarze Stube“, „Löwengrube“ és sótoronyba zártak el,¹ majd Lipótvárba szállították. Az evangélikus lelkészek ezen sanyargatása minden emberiesen érző szívben részvétet keltett: a tömeg is kiérezte, hogy itt nem gonosztevők megérdemlett büntetéséről van szó, hanem a hit-érület üldözéséről és csak annál inkább ragaszkodott a maga hitéhez. Ha pedig tehetné, az üldözöttnek védelmére kelt, neki menedéket és táplálékot nyújtott. Így tudjuk, hogy 1679 január 23-án a Négyvödör-utcán lakó pékmester házában napokig rejtőzködött egy protestáns tót lelkész, míg végre elfogták és börtönbe vetették.

A leghathatósabb eszközt azonban arra, hogy a pozsonyi evangélikus polgárságban minden szervezkedés egyszersmindenkorra lehetetlenné legyen, abban látta Kollonich, hogy az evangélikus vallású polgárok aktív és passzív választási jogát megsemmisíti. Könnyű volt ez 1672-ben, a midőn az evangélikus polgárok leg-

nagyobb részben mint vádlottak Nagyszombatban voltak kénytelenek lenni. 1673-ban is még annyira az önkényuralom irányította a városi közigazgatást, hogy a pozsonyi evangélikusok szóba sem merték hozni az április 24-én, Szt-György napján gyakorlandó választási jogukat. 1674-ben csakis a katolikus polgárok jelentek meg a városházán a választás megejtése végett, azonban az ezen alkalommal felolvasott császári rendelet, mely szerint a választás elhalasztatik, annyiban szolgált némi megnyugtatóra az evangélikusoknak, hogy a katolikusok is megakadályoztatták joguk gyakorlásában.¹ Így tartott ez az állapot 1678-ig. Ekkor megvolt ugyan engedve a tisztújítás, hanem a káptalan és kamara két kiküldöttjének jelenlétében, a kiknek azon kellett ügyelniök, hogy a királyi hatalomnak és klerusnak nem tetsző ember ne kerüljön be a város tisztviselői közé. A protestánsok ezáltal sem szerepelhettek még mint választók sem, annál kevésbé mint megválasztandók. Mindazáltal élénk figyelemmel kísérték a választási aktust. A hat év óta úgyszólván a Kollonics önkénye révén hatalmát gyakorló városi tanács és külső tanács, melyek tisztán katolikus elemekből állottak, annyira rosszul gazdálkodtak, hogy a kamara és káptalan megbízottai részéről erős dorgálásban részesült a városi közigazgatás és gazdálkodás nem csekély elégtételére a kívül maradt protestánsoknak, a kik reámutathattak arra, hogy ime erre vezet a város polgárainak megnyírbált választójoga és a protestáns elemnek kizárása a város önkormányzatából. Ezen közhangulat azonban az akkor még fennálló önkényuralom következtében semmiféle mozgalomban kifejezést nem nyerhetett, mindössze előre vetette árnyékát arra az időre, a midőn az önkény megszüntével, a polgárok ismét szabadságaikba visszahelyeztetnek.

Összefoglalva már most az itt mondottakat: a protestánsok helyzete a gyászévtizedben az volt: lelkészeik elüzetvén, sem nyilvános, sem magánistentiszteletekre engedelmük nem volt; templomaiktól, harangjaiktól, temetőiktől megfosztatván, katolikus templomokban mentek végbe kereszteléseik, esketéseik; halottjaikat katolikus temetőben katolikus lelkészek, leginkább jezsuiták temették. A köznép tömegesen olvad bele a katolikus egyházszervezetbe; ellenállás csak a vagyoniag és műveltség tekintetében kiválóbaknál észlelhető. Ezek egyideig a szomszéd evang. községekben végzik legalább gyónásukat, majd egymásután Bécsben a svéd követség kápolnájában, végül Sopronban az Eggenberger-féle udvartemplomban végzik ájtatosságukat. A nagyszombati felségsértési perben elmarasztalva, a nagy bírság és a katonabeszállásolás útján az anyagi tönk szélére jutva, polgári jogaikban is korlátozva vannak; mint mesteremberek nem lehetnek a céhek tagjai, nem tarthatnak segédek, nem kapnak engedélyt mesterségük folytatására; ígéretet kell tenniök, hogy részt

¹ Protocollum actionale, ddo 24. Aprilis 1674 de electione et restauratione magistratus. Pozsony városi levéltár. Protocolla Tom. V. Pag. 287. Pozs. evang. lyceumi értesítő 1901. 40. o.

¹ Liebergott's Tagebuch 73. o.

vesznek a katolikus egyházi szertartásokban és hozzá kell járulniok a katolikus egyházszervezetek fenntartásához. Polgári jogokat nem gyakorolhattak: a város-házán, tisztújító közgyűléseken meg sem jelenhetnek. A virágzó főiskola a templomokkal együtt megszűnik, az elemi iskolák bezáratnak, a tanítás bármely fokon szigorú bírság ellenében be van tiltva. Ezen állapot, ha egy emberöltőn át fennmaradhatott volna, a protestáns egyház szervezkedésének minden időkre végét szorította volna.

A benső ellenállás azonban és a Thököly Imre-féle szabadságharc a vallásszabadsággal együtt az ország lakotmányát is megmentették!

Schrödl József.

OKTATÁSÜGY.

Michaelis Vilmos.

(1829—1905.)

Evangelikus tanügyünk egén egy fényesen ragyogó csillag tünt le, ki fényét messzeföldre árasztotta volt el. Michaelis Vilmos, a pozsonyi ág. hitv. evang. lyceum nagyhírű rektora f. évi január hó 11-én, éjjeli fél három óraker hosszas, kínos szenvedés után elhunyt, mely gyászt hozva fiaira, a pozsonyi evang. egyházra és lyceumára, számos barátaira, tisztelőire.

Michaelis Vilmos az 1829. évben február hó 21-én Pozsonyban született, hol atyja szabómester és evang. egyházi volt. Elemi iskolai, gymnasiumi és böleseleti tanulmányait a pozsonyi ág. hitv. evang. lyceumban végezte, ugyanitt egy évi jogi és két évi theologiai cursust is hallgatott. Theologiai tanulmányait folytatta a bécsi evang. fakultáson 1849-ben és ugyanazon év telén letette Pozsonyban a theologiai candidaticumot. Majd történelmi, böleseleti és classica-philologiai tanulmányok végett meglátogatta a berlini, göttingai és bécsi egyetemeket, miközben másfél éven át házi nevelő is volt Rosenfeld Lajos esász. kir. pénzügyi tanácsosnál. 1853-ban a pozsonyi evang. egyház lyceumához rendes tanárnak választotta meg. Szomorú, gyászos időkben lépett Michaelis a lyceum szolgálatába, oly időkben, midőn — mint korporsója felett egyik búcsúztató lelkésze mondta — áldozat volt lyceumi tanárnak lenni. A szabadságharc leverése után a jogtipró hatalom tudvalevően a Thun-féle tanrendszert léptette életbe Magyarországon is német tannyelvvel s a mely tanintézet e rendszert el nem fogadta, az elvesztette nyilvánossági jogát; a hatalom magánintézetnek nyilvánította, a mely államérvényes bizonyítványokat nem állíthatott ki. A pozsonyi lyceum a Thun-rendszert nem fogadta el, ezért magánintézetnek declarálta a hatalom. Azonban a lyceum elüljárósága az ifjúságra való tekintetből, hogy az ne legyen kizárva azon tudományok tanulása elől, melyeket a Thun-féle különben igen helyes tanrendszer megszabott, életbe léptetett egy tanrendszert, a mely a Thun-féle tanrendszerrel majdnem azonos volt, — de magyar tannyelvvel. A gymn. tanárok számát is — mint a Thun rendszere — nyolcra szaporította. 1853-ban az egyház egyszerre négy tanárt választott a lyceumhoz. A megválasztottak közt volt Michaelis Vilmos is, ki az ujonnan szervezett föld-

rajzi és classica-philologiai tanszékre választatott meg 550 pengő forint fizetéssel. Az egyház azt remélte, hogy lyceuma ezen új szervezésével és a kellő számú tanerők alkalmazásával a hatalom be fogja érni és az intézetnek megadja a nyilvánossági jogot. De csalódott. Az ádáz harc, az embertelen zaklatás tovább is folyt, míg az 1860. év május hó 15-én kelt legfelsőbb kézirat az önkényt megszüntette és a protestáns egyházak visszanyerték önkormányzati jogukat.

Lyceumunk az 1860/61. iskolai év végén tartotta meg az első érettségi vizsgálatot. Azonban a magasabb tudományokra szóló képesítéshez sok idegen elem is jutott, az érettségizők nagy száma rossz hírbe hozta a lyceumot 1878-ban Michaelis lett a lyceum igazgatója. Első teendője volt az érettségi vizsgálatra jelentkező idegen elemeket iskolánktól elterelni és a vizsgálatokat megnehezíteni. Erélyes eljárása visszaszerelte lyceumunknak jó hírnevét. Michaelis 1893-ig állott a lyceum élén, mely idő alatt intézetünk régi szép hírnevét teljesen visszanyerte. Ekkor nyugalomba vonult, miután negyven évet töltött tanári pályán. 1898-ban a király a Ferenc József-lovagrenddel tüntette ki.

Mint tanár szigorú, de igazságos volt. Tanítványai szeretettel csüngtek előadásain, mert a német és görög classicus írók interpretálásában párját ritkító mester volt.

A közéletben is jelentékeny szerepet vitt. 1878-tól 1895-ig városi képviselő volt s ily minőségben az akkori városi főreáliskolának előadoja volt. Sok ideig elnöke volt a „Humanitas“ jótékony intézetnek, lelkes tagja és tiszteletbeli elnöke volt a pozsonyi legrégebbi dalegyesületnek: a „Liedertafel“-nak. A magyarországi ág. hitv. evang. egyház 1891—93 évi egyetemes zsinatán a lyceumot képviselte és a zsinat egyik jegyzője volt.

Mint ember kissé nehezen megközelíthető volt, de a kiket barátságával kitüntetett, azok nem magasztalhatták eléggé nemesen érző szívét, tiszta, mocsoktalan jellemét.

Egészségi állapota a mult év tavaszán kezdett rosra fordulni, nehéz kór lepte meg, mellyel megküzdeni nem tudott. Végso útjára január hó 13-án, délután 3 óraker kísértük el.

Az igazi férfi, a munka önzetlen embere, a lelkes tanár és a jóindulatú kartárs ravatala előtt megrendült szívvel tettük le a hála és kegyelet cypruságát.

Markusovszky Sámuel.

KÜLFÖLDI KRÓNKA.

Az Északamerikai Egyesült-Államok lutheri jellegű gyülekeze- teinek statisztikája.

A legelső lutheránus csapat 1623-ban Hollandiából jött Amerikába, Manhattan szigetére az első holland gyarmattal. Sok idő telt el, míg ez a kis csapat lutheránus lelkészhez jutott, mert az amsterdami consistorium csak 1657-ben küldte utánuk Goetwater János Ernőt, a ki egyidejűleg szolgálta a new-yorki és az albanyi gyülekezetet.

A második lutheránus csapat Svédországból jött Amerikába a Delaware partjaira 1638-ban. A németországi lutheránusok bevándorlása Amerikába a XVIII. század elején kezdődik s ezek első gyülekezete Montgomery vidékén, Pennsylvániában alakultak. Az első német lelkész Falekner Justus volt. Amerikába mentek

1734-ben Salzburgból is a száműzött lutheránusok, még pedig Georgia vidékére. A lutheránus gyülekezetek egymáshoz kapcsolását Mühlberg Henrik sürgette először, a kinek sikerült is 1748-ban hat lelkesztársával a pennsylvániai synodust megalkotnia.

A második synodus 1786-ban alakult New-Yorkban.

A lutheránus gyülekezetek újabb tetemes növekedése abból magyarázható, hogy lutheránus országokból nagy a bevándorlás Amerikába. A lutheránus amerikaiak legnagyobb része vagy német, vagy német ősöktől származik. Van ezenkívül sok svéd, norvég és dán gyülekezet is.

Az amerikai lutheri gyülekezetek nyelvek szerint való kimutatása a következő:

Nyelv	Gyülekezetek száma	Úrvacsorával élők száma
Angol	1.816	198.997
Német	2.691	460.706
Német-angol	1.178	232.512
Svéd	688	88.700
Norvég	1.786	190.154
Dán	181	13.674
Izlandi	13	1.991
Finn	11	1.385
	<u>8364</u>	<u>1.188.119</u>

Az amerikai lutheri egyházak a nyelv, a földrajzi terület vagy hittani különleges felfogás alapján a következő nevezetesebb egyházcsoportokat alkotják: (Nevük alig-alig fordítható le pontosan.)

- I. The General Synod. (Egyetemes zsinat.)
- II. The United Synod in The South. (Egyesült déli zsinat.)
- III. The General Council. (Egyetemes tanács.)
- IV. The Synodical Conference. (Zsinati konferencia.)
- V. The Joint Synod of Ohio and other states. (Ohio és más államok kapcsolt zsinatja.)
- VI. The Buffalo Synod. (Buffalói zsinat.)
- VII. Hauge's Synod. (Hauge zsinatja.)
- VIII. The Norwegian Church in America. (Norvég egyház Amerikában.)
- IX. The Michigan Synod. (Michigani zsinat.)
- X. The Danish Church in America. (Dán egyház Amerikában.)
- XI. The German Augsburg Synod. (Német augsburgi zsinat)
- XII. The Icelandic Synod. (Izlandi zsinat.)
- XIII. The Immanuel Synod. (Immanuel zsinat.)
- XIV. The Suomalai Synod. (Finn zsinat.)
- XV. The United Norwegian church. (Egyesült norvég egyház.)

Ezenkívül. Független gyülekezetek.
Vegyük sorra e csoportokat ismertetés céljából.

I. The General Synod.

Ez a lutheri egyházak legrégebbi csoportja s 23 synodus tartozik hozzá. Alakult 1820-ban. A General Synod confessionális álláspontja a következő: mi atyáink evangéliumi lutheránus egyházával tartunk s azt valljuk, hogy Istennek igéje, a mint az az ó- és újtestamentum kanonikus könyveiben található, a mi hitünknek és életünknek egyedüli zsinórmétere. Az ágostai hitvallás pontos foglalata az Isten igéje alaptanainak.

A General Synod csoporthoz tartozó lutheránusok más evangéliumi felekezetekkel sokkal bizalmasabb viszonyban vannak, mint a General Council, a Synodical Conference vagy az Ohio Synod-hoz tartozók. A General Synod papjai még azt is megteszik, hogy más evan-

géliumi felekezet templomában prédikálnak s viszont a maguk templomában is megengedik azoknak a prédikálást s épen ezért a szigorúbb irányú lutheránusok „unionistáknak“ nevezik őket.

A General Synodhoz 23 synodus tartozik, a melyek közül a legrégebbi 1820-ban alakult Marylandban, a legújabb meg 1878-ban Middle Tennessee-ben. A General Synodhoz tartozó egyházközségek szét vannak oszolva 25 államban és két „territorium“-on. Az egyháztagok fele Pennsylvánia államban lakik. Az 1424 egyházközség közül 596 Pennsylvániában van. Egyházi épületeinek száma 1322, a melyek értéke 8,919,170 dollár, tehát egy épület átlagos értéke 6745 dollár. A General Synod templomaiban átlag 357 ülőhely van.

Az 1424 egyházközség közül csak 72-nek nincs rendes temploma. E 72 gyülekezet imatermeiben 10,730 ülőhely van.

A General Synod kimutatása államok szerint:

Állam neve	Egyház-községek száma	Templomok száma	Ülőhelyek száma	Egyházi bir-tokok értéke dollárban	Úrvacsorá-val élők száma
Illinois	93	83	24.803	344.050	7.438
Indiana	86	88	23.600	243.300	6.090
Kansas	53	43	10.245	171.000	2.835
Maryland	96	97	43.430	843.050	17.288
Nebraska	73	55	12.185	330.420	3.731
New-York	95	100	36.925	1.224.700	15.611
Ohio	189	182	59.310	1.039.950	18.437
Pennsylvania	596	545	219.516	3,672.650	78.938

Egyéb államokban kevesebb:

összesen 1424 1322 471.819 8,919.170 164,640

A General Synodot alkotó synodusok nevei a következők: Allegheny, Central Illinois, Central Pennsylvania, East Ohio, East Pennsylvania, Franckean, Hartwick, Iowa, Kansas, Maryland, Miami, Middle Tennessee, Nebraska, New-York, North Illinois, North Indiana, Olive Branch, Pittsburg, South Illinois, Susquehanna, Wartburg, West Pennsylvania, Wittenberg.

II. The United Synod in the South.

Ez az egyházcsoport 1862-ben vált ki a General Synod kötelékéből, még pedig azért, mert a General Synodnak a polgárháborúra vonatkozó nézetét nem helyeselte. Egyébként tanaiban is sokkal szigorúbb, mint a General Synod.

Az „United Synod in the South“-hoz tartozó egyházközségek kilenc déli államban vannak elszórva. Az egyházközségek száma 414, templomoké 379, ezek átlagos értéke 2938 dollár, ezekben az ülőhelyek száma átlagosan 365, ezenkívül 29 termük is van, a hol 4225 ember fér el.

Kimutatás államok szerint:

Állam neve	Egyház-községek száma	Templomok száma	Ülőhelyek száma	Egyházi bir-tokok értéke dollárban	Úrvacsorá-val élők száma
North-Carolina	119	107	44.463	263.690	11.759
South-Carolina	74	78	27.525	339.250	8.757
Virginia	145	124	45.090	314.200	11.196
egyéb 6 államban kevesebb:					
összesen	414	379	138.453	1,114.065	37.457

Az „United Synod in the South“ kötelékébe a következő synodusok tartoznak:

Alpha Synod of Freedmen, Georgia, Holston, Mississippi, North Carolina, South Carolina, Southwest Virginia, Tennessee, Virginia.

III. The General Council.

A General Synod több tagja 1864-ben nem volt megelégedve nevezett felekezet lanyha lutheri voltával, minek folytán belőle kilépett és megalakította a „General Council“-t, a mely szigorúan ragaszkodik az invariata Augustana confessióhoz, a nem lutheránusokat az Úrvacsorájához nem bocsátja — szószerűen „sectariánusokat“ nem enged s megtiltja az egyháztagnak, hogy titkos társulatok tagjai legyenek.

A lutheri egyházak Amerikában, mivel az angol nyelvhez nem akartak alkalmazkodni, általában sok nehézséggel küzdöttek meg, s mert anyanyelvükhöz ragaszkodtak, sok veszteséget kellett szenvedniök. E veszteségek különösen érzékenyen érték a „General Council“ felekezet egyházait, mert a régebbi egyháztagok nyelvre nézve inkább németek és skandinávok voltak, de gyermekeik angol iskolákba jártak. A mikor ezek felnöttek, arra törek, hogy a „General Council“ templomaiban az istentiszteleti nyelv az angol legyen. Az öregebbek makacssága azonban győzött — de az egyház kárára — mert az ifjabbak egyszerűen elhagyták a „General Council“-t és oly felekezethez csatlakoztak, a mely az angol nyelvet használja.

Ez idő szerint a „General Council“-hoz kilenc synodus tartozik, köztük Canada is. (Sajnos, a canadai synodusra vonatkozó statisztikai adat nem áll rendelkezésemre.)

A General Councilhoz 2044 egyházközség tartozik s van 1554 temploma, meg 367 imaterme. Az úrvacsorázók száma 324,846. Az egyházi épületek átlagos értéke 7155 dollár.

A templomokban levő ülőhelyek átlagos száma 378.

A „General Council“ 8 synodusa 32 állam területén fekszik.

Synodusok szerint az adatok következők:

Synodus neve	Egyház- községek száma	Templomok száma	Ülőhelyek száma	Egyházi bir- tokok értéke	Úrvacsorá- val élők száma
English Synod of					
Ohio	64	58	20.375	273.600	8.273
Indiana	31	27	9.010	169.000	3.058
New-York	115	117	47.319	1,942.410	42.029
Pennsylvania	456	347	227.555	4,319.355	107.025
Pittsburg	167	149	47.825	961.800	20.755
Scandinavian					
Augustana	688	515	156.664	2,600.550	88.700
Texas	39	35	8.485	112.740	6.643
German Synod					
of Iowa	484	306	71.592	739.831	47.363
összesen	2044	1554	588.825	11,119.286	324.846

IV. The Synodical Conference.

A legújabb és legnagyobb lutheránus csoport a Synodical Conference, a mely 1872-ben alakult a Missouri, Ohio, Wisconsin, Minnesota, Illinois és norvég synodusokból. A nevezett synodusok azért váltak ki előbbi kötelekeikből, mert szigorúan lutheránus felekezeti csoportot óhajtottak alkotni. A Synodical Conference törekvéseinek első hangoztatói azok a szászországi lutheránusok voltak, a kik 1839-ben Missouriban települtek le. Ezek a Missouriban meggyökeresedett szászok iparkodtak mindazokat a Németországból jött lutheránusokat magukhoz vonni, a kik a németországi unióval nem voltak megbékélve, követelték a tisztán lutheránus tant, istentiszteleteket, pozitív lutheri egyházi irodalmat.

Az 1881. évben a Synodical Conferenceből kivált az ohioi synodus, mert a praedestinációra vonatkozólag úgy vélték, hogy a Missourianusok Cálvin felé hajlanak.

A Synodical Conference 1531 templomában átlag 289 ülőhely van s a templomok átlagos értéke 5098 dollár. Van ezenkívül 67 termük is 4362 ülőhelyvel. A Synodical Conferencehez tartozó hívek majd kivétel nélkül német anyanyelvűek, de már az ifjabb nemzedék között megkezdődött az elangolosodás, úgy hogy sok helyen angol nyelven is tartanak istentiszteletet.

Synodusok szerint rájuk vonatkozólag ezek adataink:

Synodus neve	gyüleke- zet száma	templomok száma	ülőhelyek száma	templ. értéke dollarban	Communi- cansok sz.
Minnesota	90	58	14,523	218,990	12,655
Missouri, Ohio és más államok	1,589	1,261	366,507	6,759,535	293,211
Wisconsin	237	199	5,855	794,988	50,095
Missouri angol conferencia	18	13	3,300	30,800	1,192
Összesen	1,934	1,531	443,185	7,804,313	357,153

Független lutheránus synodusok.

12 olyan lutheránus synodus van, a mely nem csatlakozott a fentebbi nagy csoportokhoz s ezért független testületeknek nevezik őket. Különállásuk több okra vezetendő vissza. A suomi synodus (a finnneké), az Icelandic Synod (az izlandiaké) a nyelvkülönbség miatt nem csatlakozott, sehova sem. Más synodusoknál tan-
különbség avagy nemzeti sajtáság a különállás oka.

Ilyen független synodusok:

V. The Joint synod of Ohio and other states.

Ez a csoport 1818-ban alakult s függetlenségét 1867-ig megtartotta, 1867-ben a General Council tagjává leit, de 1868-ban már ismét különvált, mert a General Councilnak a többi evangéliumi felekezetekhez való bizalmas viszonyával nem volt megelégedve. Szigorúan conservatív és confessionális lévén, a Synodical Conference-hez érezte magát legközelebb s ezzel 9 évig kapcsolt viszonyban is volt, de 1881-ben a Synodical Conference-nek a praedestinációról való felfogása miatt ismét is különvált.

Tagjai túlnyomórészt német nyelvűek s leginkább Ohio államban laknak.

Templomaik átlagos értéke 3700 dollár s ezekben az ülőhelyek átlagos száma 337. Van 10 termük is 785 ülőhelyvel.

A gyülekezetek száma 421, a templomoké 443, ezekben az ülőhelyek száma 149,338. A templomok értéke 1,639,087 dollár. Az úrvacsorával élők száma 69,505.

VI. The Buffalo Synod.

Ezt a synodust Grabau J. A. lelkész szervezte, a ki Németországból 1845-ben vándorolt ki, mert hazájában az unio ellen erősen küzdött s e miatt nem volt maradása. A Buffalo Synodusnak sajtásága hierarchikus szervezete. Van 26 ilyen gyülekezet, 25 templomuk értéke 84,410 dollár, átlag tehát 3376 dollár. Elfér bennük 5793 templomlátogató, tehát átlag 232. Communicansok száma 4242. Az egyházak leginkább New-York közelében vannak.

VII. Hauge's Synod.

Ezt a norvég synodust 1846—50 körül gyűjtötte egybe Hauge, a ki a revival mozgalmak egyik vezetője

volt. A Hauge's Synodhoz tartozó hívek buzgóságukról, komolyságukról ismeretesek. Templomaikban az imádságot nemcsak a lelkész, de egyéb gyülekezeti tag is mondhatja.

Van 11 államban elszórva 175 gyülekezetük, 100 templomuk, ezekben 30,500 ülőhely. A templomok értéke 214,395 dollár, egynek átlagos értéke tehát 2143 dollár. Egyben van átlag 100 ülőhely.

VIII. *The Norwegian Church in America.*

Ez a synodus csoport a Hauge's Synod megalakulása után keletkezett norvég bevándorlókból, a kik egy darabig a Synodical Conference kebelében vonták meg magukat, de később a Missourianusok praedestinativ tana miatt azokból különváltak.

Van 489 gyülekezetük, 275 templomuk, ezekben 78,988 ülőhely. A templomok értéke 806,825 dollár, átlag 2929 dollár. Egyben átlag 287 ülőhely van. A templomokon kívül istentiszteleti helyiségül szolgál 182 terem is 12,115 ülőhelylyel.

IX. *The Michigan Synod.*

Ez a synodus németekből alakult 1860-ban. Ideiglenesen a General Council tagja volt, de 1888-ban kivált belőle, mert nem volt megelégedve a General Councilnak más evangéliomi felekezetekhez való viszonyával. Mint neve is mutatja, tagjai leginkább Michigan állam területén laktak.

A Michigan Synodban van 65 egyházközség, 53 templom, ezekben 14,613 ülőhely, átlag 276. A templomnak értéke 164,770 dollár, átlag 3109 dollár.

(Vége következik.)

EGYHÁZI ÉLET.

A szepesi ev. lelkészek értekezletéről. A megalakulás nehézségein átesvén a szepesi lelkészek értekezlete megkezdte az egyházépítő munkát. Az egyesületnek a vallásánárokkal és segédlelkészekkel együtt 40 tagja van s valamennyi örömet és lelkesedéssel sorakozott *Weber Samu* elnök köré a célul kitűzött feladatok megoldására.

Örömmel adunk hírt az értekezletről, mely céltudatos, határozott programjával és működésével más értekezleteknek is példát szolgálhat. Az egyesület belépett a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság és a Luther-Társaság tagjai sorába. Azután elhatározta egyesületi könyvtár alapítását s helyül Löcsét, Szepesmegye központját szemelte ki, mely tiszteletreméltó múltjánál, gyülekezetének virágzó jelenénél fogva erre kiválóan alkalmas. A gyülekezetnek magának is értékes, gazdag könyvtára van, a melyet a szepesi lelkésztestvérek szintén használhatnak. Az egyesületi könyvtár kezelésére a tagok Ratzenberger Ferenc löcsei második lelkészt kérték fel. Az egyesület, hogy a nép hitéletét erősítse, elhatározta a nép felfogásához és eszejárásához alkalmazkodó vonzóan irt röpiratok kiadását. A testvérek egybehangzó nyilatkozata szerint legsürgősebb volna a vegyes házasságról tájékoztató kis füzetke, mert a hívek — tájékoztatásuk révén — könnyen beleakadnak a katolikus lélekalászok hálójába. Az

egyesület a Luther-Társaságot kéri fel ily munka megíratására.

Az értekezletek állandó pontja 1—2 szakelőadás valamely napirenden levő s a valláserkölcsi élet szempontjából fontos tárgyról. Eddig előadást tartottak *Weber Samu*, *Kübecher Albert*, *Ujágh Károly*, *Koch Aurél* és *Faix Mihály* egyesületi tagok. *Weber* a szepesi XXIV városi lelkészek fraternitásának történetét vázolta. E fraternitás megalakulása 1248-ban történt, sőt egynémelyik nyom már 1190-re mutat. A reformáció korában a protestáns lelkészek munkája új tartalmat adott az egyesületnek, de az ellenreformáció fergeteges idején elpusztult. II. Rákóczi Ferenc szabadságharca megint életre keltette s később az esperességi körökben folytatódott, most végre az összes szepesi lelkészek egyesületében újjá született. Az értekezlet felkérte az előadót, hogy munkáját egészítse ki és fejezze be, mert az egyesület törzskönyvének első lapjaira maradandó emlékül be fogja iktatni.

Az értekezlet alaposan megvitatta továbbá a supplicatio ügyét. A szepes-szombati kör indítványa kapcsán egyértelműleg kimondták, hogy a supplicatio, a mely hasznos és nélkülözhetetlen volt a múltban, napjainkban annyira elavult és beleütközik a protestáns egyház méltóságába. Szükségesnek tartják a supplicatio eltörlését s ez értelemben indítványt adnak be a szepesi XIII városi és tátraaljai egyházmegyékhez. Kívánják, hogy a gyülekezetek papi értekezletek alkalmával ne csak a lelkészek fuvardíját és költségét térítsék meg, hanem a vallásánárokat és segédlelkészeket is. Az egyesület tagjai megállapodtak a papi hivatalos öltözet egyformaságában s elhatározták, hogy a magánéletben is lehetőleg egyöntetűsége törekedjenek (sötét szín és kemény kalap). *Zelenka Pál* püspök megköszönte disztaggá váló választását s levelében Isten áldását kívánta az egyesület munkájára. Általában a testvéri barátságos szellem és munkakedv feljogosít arra a reményre, hogy felvidéki egyházi életünk mezejének ez az egyesület lesz egyik legtermékenyebb vizere. (W. S.)

A körmendi lelkésziktatás. A körmendi evang. gyülekezet új lelképásztorát, *Kapi Bélát*, a kit az elhunyt *Turcsányi Andor* örökébe egyhangú bizalom hívott meg, január 8-án iktatta be *Kund Samu* esperes. A szép ünnep kiemelkedett a hasonló helyi ünnepek sorából. A gyülekezet egyike a dunántúli kerület legbuzgóbb gyülekezeteinek, erről szép goth-stílusú temploma is bizonyosságot tesz, amelyet sokan a kerület legszebb templomának tartanak. Az ifjú pap a *Kapiak ároni házának* nagyreményű folytatója, a ki mint szónok és író s mint *Gyurátz* püspök titkárja, a közigazgatás sok ága-bogában eligazodni tudó eszével s munkaerejével egyiránt kitűnt. Az ünnepen az ifjú pap soproni tanárain kívül a szomszédos gyülekezetek lelkészei is jelen voltak, így: *Varga Gyula* kemenesaljai esperes, *Kiss János* szombathelyi, *Berke József* magyarósi, *Mesterházy László* sárvári lelkészek; de részt vettek a város többi felekezetei is képviselőikkel. A beiktató és beköszöntő beszéd egyiránt meghatotta a közönséget úgy igazságainál, mint a találó alkalmi vonatkozásoknál fogva. Az új lelkészt a gyülekezet nevében dr. *Dienes Ede* felügyelő, az iskola nevében *Schranz János* tanító s egy kis leányka üdvözölte. *Gyurátz* püspök meglehangú táviratot küldött egykori munkatársának és gyülekezetének. Az örömnappal emlékére *Leithner Endre* presbyter a lelkészfizetés emelésére 2000 kor., a tanítói javadalomra 1000 korona alapítványt tett. Az „Ev. Órálló“ nevében is üdvözöljük az Úr szültejének ifjú munkását és a nyáját is, a melyet az Úr kezére bízott.

Új püspöki titkár. Gyurácz Ferenc püspök *Kapitány Béla* miss. lelkésznek Körmentre távozásával megüresedett püspöki titkári állásra *Baldauf Gusztáv* magyarbolyi rendes lelkészt hívta meg, a ki állását január hó 20-ikán foglalja el.

Felolvasó- és zeneestély. A budapesti Tábita jótékony nőegyesület és a Luther-Társaság javára január 21-ikén szombaton este 7 órakor a budapesti ág. hitv. evang. egyházközség sütőutcai dísztermében felolvasó-és zeneestély lesz a következő műsossal:

1. Stadler J. „*Nagy Istenünk.*“ Karének. Előadja: a „Lutherania“ egyesület énekkara Bruckner Frigyes vezetése alatt. 2. *Történeti kép.*“ Írta és felolvassa: Kovács Sándor theologiai akadémiai tanár. 3. Chopin: *Nocturne* Fis-dur, Moszkovszki: *Valse* As-dur zongorán előadja: Zimmermann Lilly k. a. 4. Verdi: „*Aida*“ énekl: Posszert Lidia k. a., a nemzeti zenede növendéke. Zongorán kíséri: Winkler Márta zongora-tanárnő k. a. 5. Reviczky Gy.: „*Pán halála.*“ Szavalja: Kurucz Margit k. a. 6. Chován K.: „*Magyar táncok.*“ Zongorán előadják: Chován Margit és Malomhegyi Margit k. a. 7. Giordano T.: „*Caro Mio Ben.*“ Énekl: Lumpe Gizella énektanárnő k. a. Zongorán kíséri: Winkler Márta zongora-tanárnő k. a. 8. *Szavaltat.* Pálmai Kálmán székesfővárosi tanító. 9. Rinek Chr. H. „*150. zsoltár.*“ Motette, énekl a „Lutherania“ dalárdája Bruckner Frigyes karnagy vezetése alatt. A zongorát szívességből Heckenast Gusztáv úr műterméből engedte át.

Jegyet a polgári leányiskola irodájában, özvegy Haberern Jónathánné úrnőnél s a Tábita-egyesület választmányának tagjainál válthatni. Fölülfizetést a jótékony célra köszönettel fogad s az „Evang. Családi Lap“-ban nyilvánosan nyugtat a rendezőség.

Vallásos esték. Szepes-Bélán az ev. ifjúsági egyesület rendez vallásos estéket. A karácsonyfa-ünnepel egybekötött karácsonyi estén Weber Samu esperes-lelki Bethlehemről tartott előadást, a műsort az ifjúság négyhangú karéneke és több szavaltat élénkítette.

Választási hírek. A rákos-keresztúri egyház Noszko István budai hitoktatót választotta lelkészül több jelölt közül.

A kálnó-garábi egyházban — mint Nógrádból, illetékes helyről értesülünk — nagy küzdelem folyt a paróchiáért. A győztes Kalanda Gyula lett, 117 szavazattal, Csövari Géza 79 szavazata ellen. A kisebbség a választást megtagadta s a vizsgálat folyik.

A puchói egyház Busa Jánost választotta tanítóul az elagott Ondriská Pál helyébe.

Puchóról. A nyáron elhamvadt Puchó (Trenésénm.) kezd kiépülni sebeiből. A templom már majdnem egészen kész, májusra a lelkészlak is elkészül. A templom 16,000 korona, a paplakás a gazdasági épületekkel együtt 18,000 koronába került. Az egyházközséget a nyári tűzvész rengeteg adósságba döntötte, a minek eltüntetése talán egy emberöltő munkáját is fölemészti. E súlyosan megpróbált gyülekezetünk méltó a könyörület filléreire.

IRODALOM.

„**Egyházunk Nagyjai.**“ A Luther-Társaság a múlt évben elnöke Zsilinszky Mihály indítványára elhatározta, hogy új kiadványsorozatot indít meg „Egyházunk Nagyjai“ cím alatt. E sorozatban reformátoraink, nagy papjaink, jótévőink, az egyház védelmében érdemet szerzett világi urak, nagy oktatók, írók, martirok életrajzát írta meg a Társaság s a

szerkesztést Payr Sándor és Kovács Sándor theol. tanárookra bízta. A sokat ígérő sorozatból már megjelent az első két füzet; az egyik Erdősi Sylvester János reformátorunk életét érzékíti meg találó korrajzban Payr Sándor tollából. A füzetet Sárvár várának képe díszíti. A második füzetben a magyar faj leghatalmasabb nevelő talentumának, Apáczai Cseri Jánosnak sorsát rajzolta meg Stropm László. Hiszszük, hogy mind a két füzet kapós olvasmány lesz, méltó dísz a családi és gyülekezeti könyvtárnak. Az egyiknek ára 30 fillér, a másiké 40 fillér. Legközelebb megjelenik: A zsoltáros reformátor (Sztáray Mihály), Geduly Lajos, Haubner Máté életképe. Zsilinszky Mihály, a Társaság elnöke két nagy költő papunk Székács József és Győry Béla életét írja meg a sorozat számára.

Protestáns nemzeti költészet. Kovács Sándornak, az Örálló szerkesztőjének, az őszi komáromi Luther-ünnepen tartott előadása a fenti címen megjelent Hornyánszky Viktor-nál Budapesten. Ára 30 fillér.

Megjelent könyvek. *Drummond*: A legfőbb jó Ford. Szabadi Béla. Ára 1 K 20 f. — *Kovács Sándor*: Protestáns nemzeti költészet. Ára 30 fill. — *Payr Sándor*: Erdősi Sylvester János. 30 fill. — *Stropm László*: Apáczai Cseri János. Ára 40 fill.

Az e rovatban ismertetett könyveket a szerkesztőség útján is meg lehet rendelni az ár előzetes megküldése vagy utánvétel mellett.

Das Evangelium der Armen. Ein Jahrgang Predigten von *Bernhard Dörries*, Pastor in Hannover-Kleefeld. Dritte durchgesehene Auflage. — Göttingen Vandenhoeck & Ruprecht 1904. 65, az egész egyházi évet felölelő, szabadon választott alapigékből írt beszédek tartalmazó vaskos kötet, — egészében úgy, mint egyes részeiben a Krisztusból táplálkozó, az üdv tapasztalatán nyugvó hiterős léleknek egyéni hitvallomása. — A régi, az örökkévaló üdvigazságot a jelenkor gyermekeinek hirdeti a szilárd meggyőződés melegevel, az át és kiképzett keresztyén világ és életfelfogás biztosságával. Alakilag is eltér a hagyománytól. Szabatos föltételt ritkán használ, a részek elszámítását mellőzi; de mindenütt kiemelkedik beszédének vezérgondolata s a képzelhető ellenvetések megerősítésén át haladó tárgyának tevéleges kifejtésében. A beszédek sem eredetiben, sem fordításban elmondani másnak nem lehet, mindenikében a szerző szól az ő gyülekezetéhez. Különb ez minden kiváló egyházi szónok jellemzője; de nincs pap, tartozék bármely theologiai irányhoz, ki haszon és élvezet nélkül tanulmányozta volna. Tanulságos, gondolatkeltő s ép azért ajánlatos mű.

Carlyle magyar fordítója. Multkori, e rovatban közölt cikkünk kiegészítésül közöljük, hogy Carlyle Hősök című művét, a melyben Luthert is méltatja, Végh Arthur, egy lelkes protestáns ember fordította magyarra.

Szerkesztői üzenetek.

Lapunk olvasóit, főkép a lelkész, tanár és tanítói urakat tisztelettel kérjük, hogy az egyházukban előforduló eseményekről, gyűlésekről stb. bennünket értesíteni sziveskedjenek. Költségüket megtérítjük s fáradságukat is díjazzuk. Fontos hírekről idő rövidsége esetén táviratot is szívesen veszünk. A közleményt a szedés könnyítése végett a papírlapnak csak egyik oldalára kell írni. A cikkeket is díjazzuk s éppen ezért szigorú mértékkel mérünk.

Aszód. Levél megy.

Bér. Soraidat köszönöm. A töprengésre az utolsó számban megjelent a tájékozás. A kérdéses műveket sorjában egyenkint ismertetni fogjuk s akkor kitűnik, melyik milyen tartalmú. Természetesen minden bíráló észrevételt szívesen fogadok, a panaszt, ha módomban van, elintézem.

X. Megegyezzünk abban, hogy több lap jobban előmozdítja a véleményeserét. Mindenki azt választja, a melyik jobban megtetszik. Iparkodunk, hogy az „Ev. Örálló“ a versenyt minden tekintetben kiállja.

Hornyánszky Viktor es. és kir. udvari könyvnyomdája Budapesten.